

Bedrijfseconomische situatie Landbouw

Naast grote beleidsmatige ontwikkelingen kijken we ook naar ontwikkeling bij verschillende typen boerenbedrijven. In januari 2024 kwam de volgende WUR-studie uit, het rapport Jongeneel: 'Uitwerking bedrijfstypen voor duurzame landbouw: melkveehouderij en akkerbouw', over de inkomstenontwikkeling bij deze takken van landbouw. De provincie Groningen heeft daarna aan vier accountantsbureaus gevraagd om hier een analyse voor de meest typerende Groningse varianten van te geven. Hierbij wordt uitgegaan van autonome ontwikkelingen van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB), de afbouw van derogatie en het aanwijzen van de NV gebieden en de nu bekende maatregelpakketten uit TLG en NPLG. In de laatste paragraaf worden samenvattende constatering en adviezen door de accountants in relatie tot het toekomstig landelijk gebied weergegeven.

1. Inleiding

Over de economie van de landbouw zijn de afgelopen maanden de nodige zorgen geuit. Provinciale Staten hebben aandacht gevraagd voor de bedrijfseconomische situatie van landbouwbedrijven in Groningen. In de gebiedsprocessen kwamen het economisch perspectief en het verdienvermogen van agrariërs naar voren en dit werd in de Statencommissie van 6 maart jongstleden, ondersteunt door een tiental ondernemers. Voldoende aanleiding om naast een Sociaal Economische impactanalyse, de brede welvaart in hoofdstuk 7 van het gebiedsplan verdiepend te kijken naar de bedrijfseconomische situatie in de primaire sector. Daarbij is oog voor de actuele situatie als gevolg van autonome ontwikkelingen zoals de afbouw van de derogatie, invoering van bufferzones en nutriënten verontreinigde (NV) gebieden en het recent gewijzigde GLB. Maar ook voor de bedrijfseconomische impact van invoering van maatregelen, investeringen en structurerende maatregelpakketten binnen de 7 gebiedsplannen in Groningen in het kader van het NPLG.

De start is niet geheel blanco. Er is al veel landelijk bedrijfseconomisch onderzoek door onder andere de WUR gedaan op dit gebied, waardoor rapporten van Jongeneel e.a., (zie 1*) als basis konden dienen voor een nadere analyse voor Groningen. Gepoogd is de conclusies uit die rapporten te vertalen naar de Groningse situatie. Daarnaast heeft CLM in opdracht van de provincie Groningen een analyse uitgevoerd naar effecten van afbouw van de derogatie en invoering van bufferzones en NV-gebieden in Groningen.

Voor een nadere bedrijfseconomische analyse voor de Groningse situatie zijn in een expertsessie vier accountantsbureaus met een representatieve klantenkring in de provincie gevraagd om hun expertise en visie te delen. Aan deze expertsessie namen ook Buck (brede welvaart, H7), landbouwexperts vanuit het consortium (begeleiding NPLG) en landbouwexperts vanuit de provincie deel. Daarbij geldt de disclaimer dat een bedrijfseconomische impact analyse niet gemakkelijk is omdat er een grote spreiding is in de resultaten tussen bedrijven door onder andere

ondernemerschap maar ook in eigendomssituatie van bedrijven. In algemene zin is bekend dat de spreiding tussen dezelfde categorie bedrijven 4 maal het bedrijfsresultaat is. Dit geeft direct aan dat het complex is om algemene conclusies vast te stellen. Elk bedrijf is anders.

2. Autonome ontwikkelingen en bedrijfseconomische impact op de agrarische sector

2a. Melkveehouderij

De afbouw van de derogatie heeft grote financiële gevolgen. Tijdens de expertsessie is de onderstaande tabel weergegeven uit het Rapport van Jongeneel:

Studie Jongeneel Veehouderij GLB /Derogatie:

-15K tot -40K Inkomensverlies, Jongeneel jan 24

-30K tot -40K Inkomensverlies Jongeneel mei 24

-28 K gemiddeld inkomensverlies CLM Mei 24

Tabel S2 Financiële en milieutechnische prestaties (ongewogen) van standaardbedrijfstypen melkveehouderij van de vastgestelde maatregelen a) (toekomstige basis) ten opzichte van de uitgangssituatie

Kengetal / inkomensdaling	Gemiddeld	Grootste	Kleinste
Inkomen (absolute verandering in euro/bedrijf/jaar)	-26.996	-43.070	-15.916
Ammoniakemissie (% verandering NH ₃)	-7%	-11%	-1%
Broeikasgasemissie (% verandering CO ₂ eq.)	-2%	-4%	0%

a) Geen derogatie, + bufferstroken + 20% daling totaal N-gebruiksnorm + verandering GLB-hectarebetalingen.

Bron: Berekeningen Wageningen Economic Research met Farmdyn.

De experts onderschrijven de conclusies van CLM en de WUR. De opvatting wordt gedeeld dat afschaffing van de derogatie een inkomensverlies betekent van circa 30.000 tot 40.000 euro op een gemiddeld Gronings melkveebedrijf. Dit is grofweg een halvering van het bedrijfsinkomen. Een bijkomend probleem is dat bedrijven die nooit mest hebben afgezet en nu hiertoe wel genoodzaakt zijn door de afschaffing van derogatie, extra moeite hebben om dit überhaupt te realiseren. Dit komt doordat veehouders die eerder al (veel) mest moesten afzetten, binnen het netwerk van mestafzet relaties hebben opgebouwd en daar nu gebruik van kunnen maken. Melkveehouders in Groningen zitten veelal niet in dit netwerk en betalen nu hierdoor de 'hoofdprijs'.

Met derogatie kon de helft van de melkveebedrijven in Groningen alle mest op eigen bedrijf gebruiken. Na afschaffing van de derogatie kan nog 10% van de bedrijven dat. In algemene zin kan worden gesteld dat zonder derogatie de mestproductie (aanbod) en plaatsingsruimte (vraag) in de provincie Groningen in balans is. De landelijke marktwerking (situatie van overschot in NL) en de keuze voor kunstmest in de akkerbouw (vanwege gewasbehoefte of bodemgesteldheid) heeft echter grote impact op de prijzen van afzet voor mest.

Voor een deel van de melkveebedrijven komt bedrijfscontinuïteit in gevaar als de huidige disbalans op de mestmarkt meerdere jaren voortduurt. Bijna de helft van de melkveebedrijven heeft een hogere kritieke kostprijs dan de huidige opbrengstprijis van melk (2023). Met name de bedrijven in Groningen die kleiner of gemiddeld van omvang zijn (circa 120 GVE) hebben het bedrijfseconomisch zwaar. Dit komt doordat deze bedrijven veelal een extensievere bedrijfsvoering hebben en daardoor relatief minder cash-flow. Voor uitbreiding en/of investering in duurzaamheidsmaatregelen moeten zij extern financieren en dat hoeven grotere, intensievere bedrijven met een grotere cashflow niet altijd of deze groep heeft bancair betere mogelijkheden voor financiering. De verwachting is dat bij voortzetting van het huidige beleid de schaalvergroting verder plaats vindt en er een afname zal zijn van kleinschaligere familiebedrijven en realisatie van natuurdoelen zoals weidevogels en het landschapsbeheer moeilijker wordt.

2b. Akkerbouw

In het rapport Jongeneel (januari 2024) zijn voor akkerbouwbedrijven de onderstaande effecten getoond.

Studie Jongeneel Akkerbouw GLB /Derogatie:

-8,5K tot -26 K Inkomensverlies, Jongeneel jan 24

Tabel S6 Financiële en milieutechnische prestaties (ongewogen) van standaardbedrijfstypen akkerbouw van de vastgestelde maatregelen a) (toekomstige basis) ten opzichte van de uitgangssituatie

Kengetal / Inkomensdaling	Gemiddeld	Grootste	Kleinste
Inkomen uit normale bedrijfsvoering (absolute verandering in euro/bedrijf/jaar)	-16.117	-26.071	-8.541
Stikstofoverschot (absolute verandering in kg N/ha/jaar)	3	-5	9
Broeikasgasemissie (procentuele verandering in kg CO ₂ eq./ha/jaar)	5%	0%	7%

a) Afschaffing derogatie + extra vanggewassen + rustgewassen (minimaal 33%) + bufferstroken (zand en klei) + 20% korting op N-gebruiksnorm (zand) + verandering GLB-hectarebetalingen.

Bron: Berekeningen Wageringen Economic Research met FARMDYN/Nutriëntenbalans Akkerbouw.

Hierbij moet worden opgemerkt dat effecten van afbouw derogatie in dit rapport financieel zijn onderschat ten gunste van de akkerbouw. Wat in hoofdstuk 2a is beschreven, de kosten voor afzet van mest als financieel negatieve impact voor (melk-)veehouders is in dit kader een positieve financiële impact voor akkerbouwers de komende jaren. Die ontwikkeling in huidige marktprijzen is in deze tabel niet vertaald. De experts geven aan dat het negatieve financiële effect aangegeven in de tabel hiermee teniet wordt gedaan.

Er wordt geconcludeerd dat de tabel niet representatief vertaald kan worden naar Groningen omdat er verdiepend onderzoek plaats dient te vinden naar de meest voorkomende type akkerbouwbedrijven en bijbehorende gewassen en gewasrotaties in Groningen. Er is veel diversiteit in de akkerbouw in Groningen. Zo is bij een deel van de bedrijven de gewasrotatie gebaseerd op de teelt van pootgaardappelen en bij anderen op zetmeelaardappelen of graan. Een analyse binnen deelgebiedsniveau is noodzakelijk om een goed bedrijfseconomisch beeld te verkrijgen van de effecten van autonome ontwikkelingen zoals hiervoor beschreven. Ook hier hebben de renteontwikkelingen, inflatie/toegenomen kosten en beschikbare arbeid momenteel

een negatieve bedrijfseconomische impact. Voor een gedetailleerd beeld is een nadere analyse nodig.

3. Bedrijfseconomische effecten op invoering van de maatregelpakketten binnen NPLG

De impact van maatregelpakketten in NPLG zoals omschreven in het rapport Jongeneel worden in de onderstaande samenvattende tabel gepresenteerd. Het betreft maatregelpakketten die impact hebben op doelbereik voor de opgaven voor klimaat, water en natuur. Bijvoorbeeld technische innovatie, extensiveren in gewassen of dieren, mechanische onkruidbestrijding of meer groenbemesters en vanggewassen. De 'autonome' ontwikkelingen zoals het nieuwe GLB en afschaffing van derogatie hebben grote invloed bij de mate van implementatie in de verschillende deelgebieden en is tevens gebied specifiek. Indien de veestapel krimpt in Groningen heeft dit een causaal verband met de opgaven.

Impact maatregelpakketten NPLG:

Melkveehouderij	
• -28 tot 201% inkomensverlies	
Akkerbouw	
• -10 tot 63% inkomensverlies	
Bedrijf continuïteit in gevaar zonder flankerend beleid	

Deze studie laat zien dat een adequaat en helder faciliterend beleid vanuit overheid en private partijen essentieel is om de transitie naar een duurzamer landbouw te faciliteren. De geanalyseerde maatregelpakketten zijn effectief om substantiële emissiereducties te realiseren, maar hebben ook zeer negatieve financiële gevolgen. Voor de geanalyseerde bedrijfstypen melkveehouderij variëren, bij de gekozen maatregelpakketten, de berekende verwachte inkomensverliezen gemeten ten opzichte van het inkomen in de huidige situatie van 28% tot 201% en voor de bedrijfstypen akkerbouw van 10% tot 63%. Deze zijn zodanig dat in een heel aantal gevallen, met name bij de melkveehouderij, de bedrijfscontinuïteit ernstig wordt bedreigd als de doorgerekende pakketten zo zouden worden ingevoerd zonder dat er toereikend flankerend beleid komt.

Deze studie laat zien welke vorm een adequaat, langjarig en helder faciliterend beleid vanuit overheid en private partijen nodig heeft om de transitie naar een duurzamere landbouw mogelijk te maken. Dit geldt in het bijzonder voor dierlijke sectoren, maar ook voor de plantaardige sectoren die zijn meegenomen in deze studie. De geanalyseerde maatregelpakketten (voor zover ze kwantitatief zijn

doorgerekend) zijn effectief om substantiële emissiereducties te realiseren, maar hebben ook negatieve financiële gevolgen voor de bedrijven in de primaire sector. Voor de niet-grondgebonden veehouderijbedrijven variëren de verwachte inkomensverliezen van 9 duizend euro tot 272 duizend euro en voor de grondgebonden veehouderij 20 duizend euro tot 62 duizend euro. Voor de bedrijven in de plantaardige sectoren variëren de verwachten inkomensverliezen van 5 duizend euro tot 40 duizend euro. Ter vergelijking, in de studie van Jongeneel et al. (2024) variëren de verwachte inkomensverliezen voor de melkveehouderij- en akkerbouwbedrijven van respectievelijk 9 euro tot 177 duizend euro en van 20 duizend euro tot 60 duizend euro. Deze verwachte inkomensverliezen zijn zodanig dat in een groot aantal gevallen, met name bij de niet-grondgebonden veehouderij, de bedrijfscontinuïteit wordt bedreigd zonder toereikend flankerend beleid.

Door de experts wordt onderschreven dat als er geen flankerende maatregelen worden getroffen het inkomensverlies zoals gepresenteerd in bovenstaande tabel verwacht mag worden. Het gemiddeld inkomen bij normale bedrijfsvoering (2021, Bron: Countus) is voor een akkerbouwbedrijf 106K euro en 43K euro voor een melkveebedrijf. De spreiding komt voornamelijk voort uit de intensiteit en omvang in de melkveehouderij en bij de akkerbouw uit het regio specifieke bouwplan. Hier adviseren de experts om een verdiepingsslag te maken in de 7 deelgebieden en dit onderdeel van het rapport Jongeneel niet te gebruiken als basis in een bedrijfseconomische analyse voor Groningen. Tevens een indeling te maken, bijvoorbeeld binnen natuur en water gerelateerde maatregelen, natuur inclusievere bedrijfsvoering en technisch-innovatieve landbouw. Deze indeling nader bedrijfseconomisch te verdiepen.

Een nadere analyse behoeft ook de maatregelen op zich. Niet alleen de kosten van de maatregel maar ook de indirecte kosten cq de kosten integraal in bedrijfsverband. Die kosten kunnen substantieel hoger zijn.

Verder is de daadwerkelijke impact van de maatregelen in relatie tot autonome ontwikkelingen zeer relevant. Percentages zijn in deze format geen goede maatstaf, dienen in perspectief geplaatst te worden en de voorkeur wordt gegeven om te presenteren in euro's.

Er is momenteel geen Gronings inzicht en een verdiepende bedrijfseconomische analyse beschikbaar.

4. Bedrijfseconomische analyse accountant bureaus in relatie tot het Toekomstig Landelijk gebied

Vanuit de expertsessie zijn samengevat onderstaande constatering en adviezen ten aanzien van het toekomstig landelijk gebied aangedragen:

De overheden:

- Een advies is om als provincie(s) na te denken over een systeem op de lange termijn waarbij kunstmest wordt vervangen voor dierlijke mest, zodat bij voorkeur in Noord-Nederland een eigen mestbeleid, gericht op

fosfaatevenwichtsbemesting gevoerd kan worden. (Waterkwaliteit als uitgangsbasis). Er zijn landelijk grote verschillen.

- Maak landelijke innovaties meer inzichtelijk in het noorden en ondersteun deze. Stimuleren en ondersteunen in keuzes en hierbij consistent beleid te voeren. Maak keuzes in waar welke financiële middelen ingezet worden richting de toekomst. Niet alle deelgebieden zijn geschikt voor alles, dit vraagt om provinciaal beleid.
- Een uniform noordelijk subsidiebeleid waarbij de subsidies, vergunningenbeleid en bestemmingsplannen op elkaar aansluiten.
- Ondersteun binnen relevante deelgebieden samenwerking en ontwikkel samenwerkingsvormen tussen melkvee- en akkerbouwbedrijven maar ook in algemene zin tussen agrarische bedrijven om zo bouwplannen te integreren en mineraalstromen te optimaliseren. Extensivering van de veehouderij in dieren en de akkerbouw in intensieve teelten is hierdoor mogelijk zonder grote en wellicht onmogelijke hoge investeringen in grond.
- Het door de overheid opnieuw bouwen aan vertrouwen, luisteren, inzicht en empathie is een belangrijk basis. Generiek beleid alleen gaat niet werken, maatwerk is noodzakelijk om gebiedsgerichte opgaven op te lossen. Werk aan herstel van vertrouwen, faciliteer en organiseer dialoog tussen overheden en de deelgebieden. Realiseer maatwerk binnen deelgebieden.
- Neem de tijd voor veranderende omstandigheden. Veranderingen kunnen niet tegelijk worden doorgevoerd, maak keuzes en zet deze in de tijd.
- Extensiveren van de melkveehouderij zonder flankerend beleid is financieel onmogelijk. De 25% financieel best presenterende bedrijven kunnen blijven bestaan zonder flankerend beleid. Echter bij extensiveren en (zeker door een gedwongen krimp van de veestapel op bedrijfsniveau) neemt de kritieke kostprijs sterk toe en komt ook het bestaansrecht van deze bedrijven in gevaar. Extensiveren in het Toekomstig landelijk Gebied en in de gebiedsplannen heeft een negatief effect op de bedrijfseconomische resultaten en is hiermee moeizaam te realiseren.
- Extensiveren van bouwplannen, het telen van meer rustgewassen, de afname van beschikbare gewasbeschermingsmiddelen hebben grote bedrijfseconomische impact in de akkerbouw. Dit vraagt om (financieel) maatwerk en afstemming in oplossingsrichtingen. Kunnen gewassen nog geteeld worden, werk aan flankerend beleid ten aanzien van extensivering.
- Inspelen en actief beleid maken op problemen rondom verzilting en het zoetwater voor met name de akkerbouw beschikbaarheid veiligstellen.
- Actief mogelijkheden bieden, stimuleren in verbreding, zoals recreatie, streekproducten en het vergroten van de afzet van het regionale product (korte keten).
- Spreek met ondernemers over voedselproductie in de toekomst. Maak beleid hoe en welk voedsel en grondstoffen in de toekomst geproduceerd worden in Groningen. Maak inzichtelijk wat hiervoor nodig is.
- Langdurige, hogere budgetten voor ANLB en GLB zijn noodzakelijk voor een toekomstige invulling in natuurbeheer door boeren. Ook financiële middelen voor compensatiesystematiek veenweide, waar de waardevermindering en inkomensschade door peilverhoging voor een periode van 10 jaar en

afwaardering afgekocht wordt of wordt gecompenseerd met grond zijn essentieel voor een succesvol toekomstige landbouwkundige invulling.

- Mogelijkheden voor het toekomstig landelijk gebied en doorvoering van verandering kunnen mede mogelijk gemaakt worden door stoppende bedrijven. Faciliteer en ondersteun beide groepen bedrijven hierin. Dit kunnen bijvoorbeeld fiscale maatregelen zijn of samenwerkingsvormen.

Agrarisch ondernemers

- De verscheidenheid tussen bedrijven wordt in de toekomst steeds groter. Er is geen uniforme oplossing voor de vraagstukken die zich aandienen en ondernemers kiezen hun eigen route. Mede daardoor kunnen de verschillen toenemen in bedrijfseconomische resultaten. Een deel van de bedrijven heeft onvoldoende ruimte om te kunnen investeren. Financierende partijen eisen naast zekerheid, rendement nu ook duurzaamheid van bedrijven. Vaak presteren bedrijfseconomisch goed lopende bedrijven ook hoog in duurzaamheidsindicatoren. Er is veel doelbereik te behalen zonder hoge investeringen, maar door verbeteringen in het management. Het is een uitdaging om te sturen en af te rekenen op de doelen zodat ondernemers ruimte behouden om verantwoord te kunnen ondernemen, doelsturing.
- Een technische innovatie als (dagverse) monomestvergisting geeft een verdienmodel, op zowel individuele bedrijven als in samenwerkingsverband. Met een betere verwaarding van de dierlijke mest kan die beter worden benut, geeft reductiebereik en minder uitspoeling van mineralen. Ook andere technische innovaties kunnen hieraan bijdragen.
- Inzicht in cijfers is cruciaal richting de toekomst, zowel op financieel als op duurzaamheidsindicatoren. Met rode cijfers kun je geen groene doelen behalen. Financieel rendement op bedrijven is cruciaal in veranderende omstandigheden.
- De verhoogde prijs in de mestafzet zal voor een (landelijke) krimp in de veestapel gaan zorgen. Op de middellange termijn, 5-10 jaar zullen afzetprijzen afnemen en nutriënten schaars worden. Ontwikkelingen in technische innovatie en de mogelijkheden in dierlijke kunstmest (Renure) zullen mogelijkheden en een oplossing bieden. Stel nutriënten op een duurzame manier veilig om gewassen op maat te kunnen bemesten.
- De verwachting is niet dat er een toename zal zijn in het aantal dieren in Groningen, er ontstaan wel meer locaties met jongvee opfok. Een deel van de melkveehouders besteden de opfok van hun dieren uit.
- Biologische landbouwbedrijven hebben het zwaar vanwege (te) lage opbrengstprijzen en hoge kosten. Daarbij gaan weerextremen door veranderende klimatologische omstandigheden een grote rol spelen. De noodzaak om gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken voor enkele gewassen neemt toe. Blijft de biologische teelt van uien en aardappelen mogelijk? Zo ja, hoe?

De keten

- De autonome ontwikkelingen en gevolgen door NPLG hebben impact op de ketenpartijen. Bijvoorbeeld stoppende bedrijven, minder dieren en verplichtende regelgeving in toename van rustgewassen is bedreigend voor de ketenpartijen, met name in de zetmeel en zuivel. Inspelen op de markt door deze partijen wordt als cruciaal gezien, ook zonder het NPLG. Ontwikkel hoogwaardige producten, groene grondstoffen en hoogwaardige voedsel, met veel eiwit en vezelgewassen. Focus op hoogwaardige verwaarding van producten.